

УДК 929(477)«1840-1861»:070.447 Шевченко

Наталія Носкіна,

зав. сектору НБУВ

Т. Г. Шевченко. Прижиттєва критика 1840–1861 рр. у газетній періодиці

У статті проаналізовано прижиттєві критичні відгуки, рецензії на поетичні та художні твори Т. Шевченка, надруковані у газетній періодиці 1839–1861 рр.

К л ю ч о в і с л о в а: шевченкознавство, дореволюційна газетна періодика, українська література, поезія, біографістика.

Свою творчу діяльність як художник і як поет Т. Г. Шевченко розпочав під «сірим непривітним небом» Санкт-Петербурга. Тому саме у газетах Північної Пальміри з'явилися перші відгуки на художні та поетичні твори Шевченка. На шпальтах тамтешніх газет публікувалися оголошення про вихід з друку творів поета, повідомлення про успіхи у навчанні в Академії мистецтв, рецензії на його поетичні та мистецькі твори та про його участь у громадському житті.

Отримавши 22 квітня 1838 р. «вільну», Тарас того ж року стає студентом Академії мистецтв у Санкт-Петербурзі. Навчання Шевченка в Академії взяв під свою опіку Комітет заохочення митців, який очолювали П. Кікін і Ф. Пряшніков, а секретарем Комітету був В. Григорович.

«Художественная газета» випускника Ніжинської гімназії Н. Кукольника за 1 січня 1840 р. у «Звіті Комітету заохочення митців» повідомляла: «Комитет Общества принял под покровительство

свое в прошлом году трех молодых людей, а именно Крушкина, Патины и Шевченка, из коих особенно два последние подают о себе отличные надежды»¹. Комітет також висловив вдячність професорам К. П. Брюллову і П. В. Басіну, під чийм керівництвом перебували кращі учні.

Перша згадка про «постороннього ученика» Академії мистецтв Т. Шевченка з'являється у газеті «Северная пчела», яку видавали Ф. Булгарін і М. Греч, 4 листопада 1839 р. У статті «Беглый взгляд на выставку Академии художеств»² зазначається, що серед кращих робіт, представлених на виставці, удостоєні уваги два портрети аквареллю слухача Академії Шевченка. Виставки в Академії мистецтв влаштовувалися щорічно, вони були

¹ Отчет Комитета Общества поощрения художников с апреля 1838 по 1839 // Художественная газета 1840. – 1 янв. – С. 14.

² Вы знаете кто. Беглый взгляд на выставку Академии художеств // Северная пчела. – 1839. – 5 окт. – С. 895, 896 ; 4 нояб. – С. 1000 ; 17 нояб. – С. 1044.

своєрідним річним підсумковим іспитом. Відзнака студентської роботи медаллю надавала можливість розраховувати і на матеріальну підтримку Комітету заохочення митців.

Свою першу нагороду – срібну медаль – Шевченко отримав ще у травні 1839 р. за програмовий малюнок з натури. А восени 1840-го, на другому році навчання, отримав другу срібну нагороду за малюнок «Сирітка-хлопчик ділиться милостинею з собакою під тином». Про цю важливу відзнаку майстерності Шевченка повідомляє «Художественная газета» 1-го листопада 1840 р. у «Виписці з журналу загальних зборів Імператорської Академії мистецтв»: «...Удостоен серебряной медали второго достоинства, кроме медали, объявлена похвала от Академии за первый опыт живописи»³. Микола Резвой у 14 номері «Художественной газеты» за 1841 р., у щорічному «Звіті Комітету заохочення митців за період з 28 квітня 1840 р. по 28 квітня 1841 р.», пише: «...Воспитанники Шевченко, Ермилов, Антонов, Михайлов получили от Академии вторые серебряные медали»⁴. Третю срібну медаль Шевченко отримав за роботу «Цыганка-ворожка». Цю роботу, виконану у 1841-му, згадують на своїх сторінках «Литературная» та «Художественная» газети. Всього за час навчання в Академії Шевченко отримав три срібних медалі.

У 1841 р. Шевченко бере участь в ілюструванні видання А. Ф. Смірдіна «Сто русских литераторов». За повідомленням «Художественной газеты»⁵ (№ 13, 1841 р.) та «Северной пчелы» (19.12.1842 р.): «Шевченко вышел довольно счастливо из опасного соперничества»⁶ з такими відомими митцями, як Карл і Олександр Брюллови, граф Ф. П. Толстой та ін. Того ж року вийшов з друку перший випуск «Истории Суворова» М. О. Полевого зі 130-ма політтипажами за малюнками О. П. Брюллова (архітектор), П. В. Басіна, О. Є. Коцебу, Т. Г. Шевченка та ін. До першого випуску «Истории Суворова» Шевченко намалював від 27 до 33 жанрових сцен. У цей час він ілюструє також «Знахаря»

³ Выписка из журнала общего собрания Императорской Академии художеств, 1840 года, сентября 29 дня // Художественная газета. – 1840. – 1 нояб. – С. 3.

⁴ Резвой М. Отчет Комитета Общества поощрения художников с 28 апреля 1840 по 28 апреля 1841 / Модест Резвой // Художественная газета. – 1841. – [б.д.] (№ 14). – С. 3.

⁵ Издания // Художественная газета. – 1841.[б.д.] (№13). – С. 7.

⁶ Журнальная всякая всячина // Санкт-Петербургские ведомости. – 1842. – С. 1158, 1159.

Г. Квітки-Основ'яненка, у виданні «Наши, списанные с натуры русскими». Фаддей Булгарин у газеті «Северная пчела» 7 листопада 1842 р. схвально оцінює малюнок Шевченка: «Есть люди, которые критикуют рисунок Шевченки (тип Знахаря), а мы напротив, виде Малороссию вблизи, мы чрезвычайно довольны и рисунками, и резьбою в этой тетради. Характеристика Малороссиян превосходно выражена Шевченком, и кто не бывал в Малороссии и не знает ее, тот бы никогда не придал такой характеристики рисункам»⁷.

У 1843 р. Шевченко закінчує курс навчання в Академії мистецтв. «Северная пчела» від 6 липня 1843 р. у «Звіті Комітету заохочення митців» повідомляє: «Из числа воспитанников Общества в прошедшем году выбыли, по окончании учебного художественного курса, гг. Шевченко, Антонов, Ермилов, Борисов и Патин, которые, при получении ими направлений, могут поддерживать себя и существовать собственными трудами»⁸.

Отримавши звання «свободного художника», після майже 15-річної перерви, Тарас їде до України. Відомо, що ще навчаючись в Академії, Шевченко задумав видати періодичні збірки офортів, присвячених Україні. У листі до О. Бодяньського він писав: «Нарисую види, які єсть на Україні, чи то історією, чи то красою прикметні; вдруге – як теперішній народ живе, втретє – як він колись жив і що виробляв»⁹. «Северная пчела» від 25 серпня 1844 р. у розділі «Смесь» друкує рекламне повідомлення, що «известный и любимый поэт-живописец» Т. Г. Шевченко решил приступить к изданию, названому им «Живописною Украиной»¹⁰. При створенні офортів Шевченко, за його визнанням, використовував історичні факти, отримані ним від відомих вчених: Будкова, Стороженка, Бодяньського, Куліша. На час оголошення про вихід видання були вже готові чотири офорти: «Вид в Киев», «Мирская сходка», «Содержание известной сказки: Солдат и Смерть», «Приношение от трех Держав даров Богдану и Украинскому народу, в 1649 году». Про це видання повідомляють ще декілька газет, зокрема, у додатку до «Русского инвалида» 15 жовтня 1844 р. зазначається,

⁷ Журнальная всякая всячина // Северная пчела. – 1842. – 7 нояб. – С. 662, 663. – Без подп. [Ф. Булгарин].

⁸ Отчет Комитета Общества поощрения художников с 28 апреля 1842 по 28 апреля 1843 // Северная пчела. – 1843. – 6 июля. – С. 587, 588.

⁹ Русская старина. – 1883. – № 9. – С. 639.

¹⁰ Живописная Украина // Северная пчела. – 1844. – 25 авг. – С. [4].

що «...издание во многих отношениях может быть полезным. Цель издания знакомит Великороссию с Малороссией с ее историей, бытом, нравами, обычаями»¹¹. «Харьковские губернские ведомости» 28 жовтня 1844 р. інформують своїх читачів, що «первоклассный художник Шевченко поэт-живописец предпринял издание «Живописная Украина», которое будет выходить отдельными выпусками... Желающие могут прислать деньги прямо к его превосходительству»¹².

Навчаючись в Академії, Шевченко деякий час жив у К. Брюллова. Пізніше, у своєму щоденнику, він писав: «...Я жил у него [Брюллова] на квартире... И что же я делал? Чем занимался в этом святилище? Странно подумать. Я занимался сочинением стихов, которые впоследствии упали такой страшной тяжестью на мою убогую душу. Перед его дивными произведениями я задумывал и лелеял в своем сердце своего слепца Кобзаря и своих кровожадных Гайдамаков»¹³.

Достовірно невідомо, коли Шевченко почав писати поетичні твори. Його перша поема «Причина» датована 1837 р. Але ця балада не увійшла до першого видання «Кобзаря», яке, за повідомленням «Северной пчелы» від 4 травня 1840 р. у розділі «Библиографические и разные известия», надійшло у продаж «в книжных магазинах...» Сприяли виходу першого видання «Кобзаря» Г. Гребінка і П. Мартос. Першу сторінку видання прикрашав малюнок Штернберга, з яким Шевченко ділив помешкання при Академії та мав дружні стосунки. На малюнку зображений сліпий Кобзар з хлопчиком поводирем.

Шевченко з хвилюванням чекав появи відгуків на свої поетичні твори. Вони не забарилися. Більшість російських і українських літературних діячів з прихильністю зустріли перше видання «Кобзаря». Свою позитивну оцінку виказали В. Білозерський, Є. Гребінка, П. Гулак-Артемівський, М. Костомаров, П. Корсаков, М. Максимович та ін. Із семи відомих рецензій, опублікованих у російській пресі, чотири були позитивними, а решта, визнаючи талант Шевченка, дорікали йому

за мову. «Литературная газета» від 4 травня 1840 р. однією з перших відгукнулася на видання «Кобзаря». Автор статті-рецензії (ймовірно, В. Межевич) пише, що прочитав видання з «...величайшим удовольствием» і рекомендує його «всем любителям малороссийской поэзии. В авторе этих малороссийских стихов виден талант неподдельный»¹⁴. Слідом за «Литературной газетой» 7 травня 1840 р. своє враження від Кобзаря висловив рецензент «Северной пчелы». У розділі «Русская литература и музыка» розглядається два видання: «Малороссийские народные песни» А. Маркевича і «Кобзарь» Т. Шевченка. Рецензент, ймовірно, Ф. Булгарін, зазначає, що автор малоросійських пісень, молодий художник, учень К. Брюллова має талант і його поезія заслуговує уваги. Але сумно дивитися автору рецензії «на литературу тех славянских наречий, которые должны, по воле судеб, изсякнута в производителях, умереть в архивах, потеряв даже самые слова и звуки, которыми они облеклись, еще более грустно смотреть, что на этих наречиях пишут люди, которых дарования могли бы украсить главную первенствующую славянскую литературу, именно литературу русскую...Если это первые опыты, то мы вправе ожидать весьма многого от таланта Шевченки, и советовали бы ему рассказывать свои прекрасные ощущения по-Русски: тогда бы цветки его, как называет он стихи свои, были бы роскошнее, душистие, а главное прочнее»¹⁵.

Федір Євещкий – український славіст, фольклорист, етнограф став на захист української мови у Варшавському російсько-польському виданні «Денница». У квітневому номері газети за 1842 р. Євещкий спростовує твердження російських критиків, що українською мовою говорить лише простий люд: «Оно («малороссийское наречие») в немалом употреблении в Малороссии в устах среднего класса жителей... его нередко можно слышать в таможенных губерниях даже между помещиками и чиновниками... Наконец, если бы даже помалороссийски говорило несколько миллионов одного простого народа, то следует ли, что наречие столь многочисленного народонаселения должно остаться неочищенным и необработанным?»¹⁶.

¹¹ Журнальные отметки // Русский инвалид. – 15 окт. – С. 925. – Без подп.

¹² Об издании Шевченка // Харьковские губернские ведомости: прибавления. – 1844. – 28 окт. – С. 344. – Без подп.

¹³ Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше із щоденником автора / Тарас Григорович Шевченко ; упоряд. та комент. С.А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного дозвілля». – 2013. – С. 665, 666.

¹⁴ Кобзарь Шевченки // Литературная газета. – 1840. – 4 мая. – С. 839. – Без подп. [В. Межевич].

¹⁵ Кобзарь Шевченка // Северная пчела. – 1840. – 7 мая. – С. 403. – Без подп. [Ф. Булгарин].

¹⁶ Евещкий Ф. Малороссийская литература = Т. Jewiecki. Literatura malorossyjska / Ф. Евещкий // Денница, литературная газета. – 1842. – [б.д.] апр. (№7). – С. 85–89.

Автор статті впевнений, що українська мова, як і всі інші мови, має право існувати не тільки як мова спілкування, а й як літературна мова, що розвивається.

Ще у 1840 р. Шевченко приступив до написання поеми «Гайдамаки», яку присвятив своєму опіку-ну в Академії В. І. Григоровичу. Готовий твір довго не затверджував до друку цензорний комітет. Дозвіл надійшов лише 29 листопада 1841 р. Весною 1842 р. Шевченко викупив частину тиражу з друкарні і весь розіслав своїм друзям. Згодом з'являються перші відгуки у пресі на новий твір поета. Зокрема, дописувач «Літературной газети», ймовірно М. Некрасов, пише: «...Шевченко владеет прекрасным поэтическим дарованием и пишет на малороссийском языке чудные стихи. Его «Гайдамаки» есть произведение проникнутое мыслью и чувством, дышит неподдельным вдохновением и сверкает искрами живой, разнообразной и пылкой фантазией. Если б «Гайдамаки» были написаны на русском языке, то эту поэму должно было бы причислить к числу лучших русских поэм»¹⁷. Поему «Тризна», написану Т. Шевченком у Яготині та присвячену Варварі Репніній, критики сприймають вороже. Критикам поеми не зрозуміло за ким «добрий поэт плачет на двадцати четырех страницах»¹⁸. Не вподобав поему і М. Полевой. У статті «Тризна Т. Шевченка» він висловлюється досить категорично: «...Писать позволено всякому – пиши что хочешь, да для чего печатать все, что напишешь? Над многим из того, что напишешь надобно совершать типографскую тризну..., в печь и делу конец. ...Все эти печатные вещи к словестности не принадлежат и литературы не касаются»¹⁹.

«Літературная газета» від 18 травня 1844 р. сповіщає своїх читачів, що серед нових книг у типографії М. Ольхіна вийшла друком поема Т. Г. Шевченка «Гамалія»: «...Книжка не имеющая никакого отношения к русской литературе, потому что написана на малорусском языке, если хотите читать на русском читайте – «Тризну»²⁰. Поеми «Тризна», «Слепая», «Никита Гайдай» написані

¹⁷ Гайдамаки. Поэма Т. Шевченка // Литературная газета. – 1842. – 12 апр. – С. 312, 313. – Без подп. [Н. Некрасов].

¹⁸ Журнальная вся всякая всячина // Северная пчела. – 1844. – 29 апр. – С. 383. – Без подп.

¹⁹ Тризна Т. Шевченка // Северная пчела. – 1844. – 22 июня. – С. 558, 559. – Подп.: Z. Z. [Н. Полевой].

²⁰ Новые книги // Литературная газета. – 1844. – 18 мая. – С. 335, 336.

Шевченком російською мовою не за для того, щоб догодити російським критикам, а щоб довести їм, що він так само володіє російською мовою як і українською.

Українська газетна періодика, яка вже існувала у той час, з 1839-го по 1857 р. майже не відгукнулася на творчість Шевченка ні художню, ні поетичну. Лише «Харьковские губернские ведомости»²¹ та «Одесский вестник»²² у 1844 р. дали оголошення про передплату на видання Шевченка «Живописная Украина», а Олександр Сементовський у додатку до «Киевских губернских ведомостей» у на-черку «О Малороссийской демонологии»²³ згадує поему «Тополя», в якій дівчина перетворюється на тополлю, не бажаючи виходити заміж за нелюба. Олександр Лазаревський у «Черниговских губернских ведомостях» у статті «Украинская литературная летопись за 1857» згадує поему «Наймичка»: «...Автор поэмы неизвестен издателю; самая поэма найдена в альбоме какой-то барышни, но это не мешает ей быть одним из лучших произведений небогатой украинской литературы»²⁴. Ці невеличкі згадки не давали ніякої оцінки творчості Шевченка та не виказали свого вагомого слова про українську літературу.

Після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, арешту Т. Шевченка, засновників товариства В. Білозерського, М. Гулака, М. Костомарова, О. Навроцького цензура завдала відчутного удару українському літературному руху. Заборонялося друкувати навіть ті статті, де автори вживали тільки назви «Україна», «Малоросія», «Гетьманщина». Ім'я Шевченка не згадувалося у газетах майже 10 років. У вірші «Хіба самому написать» поет жаліється: «...Ніхто й не гавкне, не лайне, неначе й не було мене»²⁵.

²¹ Об издании Шевченка // Харьковские губернские ведомости: прибавление. – 1844. – 28 окт. – С. 344. – Без подп.

²² «В книжном магазине П. И. Григорьева, в Одессе, продаются следующие книги...» // Одесский вестник. – 1844. – 26 янв.

²³ Сементовский А. О Малороссийской демонологии. Домовой – Ведьмы – Русалки – Болотяный – Леший / А. Сементовский // Киевские губернские ведомости : прибавление. – 1845. – 20 апр. – С. 117, 118.

²⁴ Украинская литературная летопись за 1857 г. // Черниговские губернские ведомости: часть неофиц. – 1857. – [б.д.] (№47). – С. 397, 398.

²⁵ «Хіба самому написать» // Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Тарас Григорович Шевченко ; упоряд. та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. – С. 503.

Лише навесні 1858 р., після повернення Т. Шевченка із заслання до Санкт-Петербурга, у літературних колах Російської імперії знову звертають увагу на творчість поета: «...С особым удовольствием извещаем читающее общество, – пишет, ймовірно, О. Рижов, у газеті «Санкт-Петербургские ведомости» 20 грудня 1859 р., – что поэтические произведения Т. Г. Шевченка, на украинском языке..., выйдут в свет новым изданием. Значение Шевченка, как поэта народного, имеет великую важность в истории украинской народности. Он нашел сочувствие во всех слоях украинского населения; его знают украинцы на всех концах Российской Империи; о нем говорят наш поэт люди всех званий, сословий и состояний»²⁶.

1860 р. у друкарні П. Куліша коштом Платона Симиренка виходить нове видання «Кобзаря». Критики зустрічають його доволі приязно: «...от стихотворений Шевченко веет поэзией народа... в них есть сила, сила духа, сила воли»²⁷, – читаємо на сторінках «Санкт-Петербургских ведомостей» від 18 лютого 1860 р.

Леонід Блюмер у газеті «Северная пчела» 26 січня 1860 р. сповіщає читачів про вихід нового видання «Кобзаря»: «...Эта небольшая, но великолепно изданная книжка украсила бы каждую самую богатую литературу: это истинно гениальные произведения даровитого художника, в нем, как в Крылове – Русь, отразилась вся Украина, политическая, жизненная, будничная»²⁸. Відгукнулася «Северная пчела» і на автобіографію поета, надруковану в журналі «Народное чтение». Дописувач відзначає, що ім'я Шевченка: «...сделалось в настоящее время народным в Малороссии. Т. Г. Шевченко выбился собственными способностями и делами из темной безгласной толпы простолюдинов»²⁹. Приязно поставився рецензент цієї газети і до поеми Шевченка «Работница» у перекладі О. Плещеева: «...От поэмы веет свежестью и

простотой... Вот тут мы видим жизнь, а не искажение жизни»³⁰.

Нарешті відгукнулися на третє видання «Кобзаря» й «Харьковские губернские ведомости». У додатку до «ХГВ» від 5 лютого 1860 р. було надруковано статтю П. Куліша, у якій він привітав вихід нового видання «Кобзаря».

У лютому 1860 р. Петро Єфименко у «Полтавских губернских ведомостях» інформує своїх земляків, що коштом Платона Семеренка в друкарні П. А. Куліша виданий «Кобзар» Тараса Шевченка: «...Книга эта встречена с величайшим сочувствием всеми русскими журналами, переведшими многие из стихотворений Шевченка. Недавно объявлено о переводе Кобзаря»³¹. Єфименко рекомендує зробити «Кобзарь» настільною книгою кожного українця.

Але були й інші думки. Зокрема, автор статті «Работница, поэма Т. Г. Шевченко в переводе г-на Плещеева» у «Санкт-Петербургских ведомостях» від 1 липня 1860 р. дивується одноголосному схваленню «Кобзаря», немовби це була змова: «...что за несчастье для г-на Шевченко? Чем заслужил он такую печальную долю, чтобы изданием своих произведений не произвести даже двух, сколько-нибудь отличных друг от друга мнений»³². А все тому, що Шевченко пише «малороссийским наречием». Автор статті вважає, що «Наймичку» у справжній вірші перетворив О. Плещеев своїм перекладом. Рецензент упевнений, що так звані малороси, які намагаються створити окрему, самостійну нову літературу, не спроможні зробити ніякого перевороту у людському розумі. Він не бачить ніяких поважних причин для самостійності української літератури. Крім знайомства зі старовинними гайдамацькими баладами та деякими особливостями народного побуту більше і говорити немає про що українській літературі. То ж він плекає надію, що поет отямиться та навчиться писати російською мовою і тим самим зробить «переворот» у

²⁶ Петербургская летопись. Новое издание Т. Г. Шевченко // Санкт-Петербургские ведомости. – 1859. – 20 дек. – С. 1246. – Без подп. [А. Рижов].

²⁷ Литературная летопись. Стихотворение Шевченко. Две стороны в его произведении «Тополя» // Санкт-Петербургские ведомости. – 1860. – 18 февр. – С. 169. – Без подп.

²⁸ Блюмер Леонид. Библиографические заметки (К издателю «Северной пчелы») / Леонид Блюмер // Северная пчела. – 1860. – 26 янв. – С. 84.

²⁹ Автобиография Т. Г. Шевченко // Северная пчела. – 1860. – 19 марта. – С. 253, 254.

³⁰ Русская журналистика. «Работница» поэма Шевченко // Северная пчела. – 1860. – 10 июня. – С. 529. – Без подп.

³¹ Ефименко Петр. Украинская литературная летопись / Петр Ефименко // Полтавские губернские ведомости. – 1860. – 22 февр. – С. 42.

³² Литературная летопись. «Работница» поэма Т. Г. Шевченко в переводе г-на Плещеева // Санкт-Петербургские ведомости. – 1860. – 1 июля. – С. 737–739. – Без подп.

своїй творчості. Бо не завжди знайдуться охочі перекладати такі твори.

Того ж 1860 р. виходить «Кобзар» у перекладі російських поетів за редакцією М. В. Гербеля. Переклади віршів здійснили В. Крестовський, М. Курочкін, Л. Мей, М. Михайлов, О. Плещеев. Про нове видання «Кобзаря» повідомляють «Московские ведомости» 23 листопада, «Русский инвалид» 20 листопада, «Санкт-Петербургские ведомости» 22 грудня 1860 р. та ін.

Олександр Афанасьєв-Чужбинський друкує розлогу статтю у «Санкт-Петербургских ведомостях», присвячену новому виданню «Кобзаря» у перекладі російських поетів. Автор зазначає, що майже вся попередня критика на твори Шевченка була спрямована, в основному, не на його талант, а на те, що він «осмелився писать» на «мужицком, провинциальном наречии». Олександр Чужбинський знав твори Шевченка напам'ять і, звісно, порівняння оригіналу з перекладом було не на користь перекладів. Але Чужбинський дякує видавцю Гербелю за «...порядочность издания книги, за верную корректуру, а еще более за приложение – за автобиографию поэта и список сочинений последнего...»³³.

1960 р. був для Т. Г. Шевченка роком найбільшої слави й популярності. Крім вищезгаданих видань, у предостанній рік свого життя, вже тяжко хворий, Тарас Григорович складає і видає за свої кошти «Букварь южнорусский», призначений для навчання грамоті дорослих українців рідною мовою в безплатних недільних школах. А. Афанасьєв-Чужбинський у статті «Букварь южнорусский» знайомить читачів з новою книжкою Тараса Шевченка, яка створена з метою «...распространения грамотности между своими земляками. Вот как надо действовать с желанием доставить беднякам возможность научиться грамоте. Это самый лучший подарок, какой можно придумать»³⁴. Невідомий рецензент, прихований за псевдонімом Горожанін С., у газеті «Северная пчела» друкує статтю з епіграфом «Беда, коль пироги начнет печь сапожник, а сапоги тачать пирожник»³⁵, в якій піддає критиці два видання: «Букварь южнорусский» Т. Шевчен-

ка та «Грамотку» П. Куліша. Якщо до шевченківського букваря ставиться прихильно, то кулішівську «Грамотку» вважає невдалою.

Весь цей час Шевченко активно займається й малярською діяльністю, бере участь у щорічних виставках в Академії мистецтв, зокрема виставляє свою роботу «Петр-1» – малюнок пером («Северная пчела», 17.09.1860), гравюру з картини К. Брюллова «Вірсанія» (це був перший досвід гравірування *al-forto*) та власний портрет, писаний масляними фарбами. Рецензент газети «Северная пчела», ймовірно Василь Толбін, дає схвальну оцінку цій роботі Шевченка: «...Художественное исполнение в этом портрете превосходно, только сходство не совсем правильно... когда художник должен улавливать и выражения, и черты, как в зеркале. Он предпочел представить себя в малороссийской смушке и в свитке. И потому иногда раздавались возгласы публики: «...Чи-то Палий, чи-то Дорошенко, чи-то Сагайдачный». Шевченко недостаточно только палицы, но магическая палица его заключается в его перо, карандаше и кисти»³⁶.

Автор рецензії у «Санкт-Петербургских ведомостях», ймовірно Василь Толбін, визнає, що «Тарас Григорьевич Шевченко, достойно признанный академиком»: «...Гравюра работы нашего известного поэта Т. Г. Шевченка. Известно, что как самая эта работа, так и в особенности, употребляемый художником способ гравирования, удостоил ему почетное звание академика»³⁷. Звання «академика гравирования» присвоєно поету у 1859 р., а диплом виданий «за подписанием президента и с приложением печати 1860 г. октября 31 дня»³⁸.

Не відмовлявся Шевченко й від громадської діяльності. Наприкінці 1860 р. він бере участь у декількох літературних вечорах, які проводилися на користь недільних шкіл. Разом з Майковим, Бенедиктовим, Полонським Шевченко читає свої вірші у Пасажі «...Публика громкими рукоплесканиями встретила малороссийского поэта, которого давно знает и которого видит лицом к лицу

³⁶ Петербургское обозрение. Произведения поэта Шевченка и его собственный портрет масляными красками // Северная пчела. – 1860. – 24 сент. – С. 868. – Без подп. [В. Толбин].

³⁷ Петербургское обозрение. Беглый взгляд на художественную выставку Академии художеств // Северная пчела. – 1860. – 17 сент. – С. 840. – Без подп. [В. Толбин].

³⁸ Шагинян М. Тарас Шевченко / Мариэтта Шагинян. – М. : ОГИЗ, 1946. – С. 119.

³³ Чужбинский Ал. Кобзарь Тараса Шевченко в переводе русских поэтов. Издание под ред. Н. В. Гербеля / Александр Чужбинский // Санкт-Петербургские ведомости. – 1860. – 22 дек. – С. 1497, 1498.

³⁴ Чужбинский Ал. Букварь южнорусский / Александр Чужбинский // Северная пчела. – 1861. – 27 янв. – С. 88.

³⁵ Гражданин Горожанин С... К издателю Северной пчелы // Северная пчела. – 1861. – 23 февр. – С. 178.

в первый раз. Если чтение г. Шевченка не произвело особенного впечатления, то виною тому несколько слабый его голос, и, наконец, не всем понятное наречие»³⁹ – пише газета «Санкт-Петербургские ведомости». Як відомо із спогадів друзів, у Шевченка був красивий баритон, до заслання він гарно співав і чуттєво декламував свої вірші. Хвороба змінила його голос. Вже через два місяці, 10 березня 1861 р., поета не стало... Його шлях земний скінчився, але його безсмертний «Кобзар» на столі у кожного справжнього українця.

Газетна періодика є невід'ємною частиною документного фонду НБУВ. Для дослідників газета представляє собою не тільки літопис суспільного життя. З часом із засобу оперативної інформації вона, перетворюється у цінне історичне джерело. Разом із архівними документами, листами, спогадами друзів та сучасників поета, ґрунтовними науковими дослідженнями, газетні публікації, відгуки, рецензії, що друкувалися на сторінках газет є

³⁹ Петербургская летопись. Литературный вечер в Пассаже // Санкт-Петербургские ведомости. – 1860. – 24 дек. – С. 1509. – Без подп.

неоцінним джерелом української біографістики, матеріалом для дослідників життя і творчості Т. Г. Шевченка.

Список використаних джерел

1. *Комишанченко М. П.* Тарас Шевченко в українській критиці (50–60-і роки XIX ст.) / М. П. Комишанченко. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1969.
2. Спогади про Тараса Шевченка / упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка ; передм. В. С. Шубравського. – К. : Дніпро, 1982.
3. Тарас Шевченко в критиці – К. : Критика, 2013. – Т. 1 : Прижиттєва критика (1839–1861) / за ред. Григорія Грабовича; упоряд. Олександра Бородея і Михайла Назаренка; комент. О. Бородея, С. Захаркіна, М. Назаренка, О. Федорука. – К. : Критика, 2013.
4. Т. Г. Шевченко : бібліографія літератури про життя і творчість, 1839–1959 / АН УРСР; Держ. публ. б-ка. – К., 1963.
5. Т. Г. Шевченко в одеській пресі : бібліографічний покажчик / О. Г. Кушнір (упоряд.); Одеська держ. наукова бібліотека ім. М. Горького. – Одеса, 1996. – Вип. 2. Ч. 1 : Газети 1844–1917 / Г. Д. Зленко (наук. ред.). – Одеса, 1999.
6. *Шагинян М.* Тарас Шевченко / Маріятта Шагинян. – М. : ОГИЗ, 1946.
7. *Шевченко Т. Г.* Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Тарас Григорович Шевченко ; упоряд. та комент. С. А. Гальченка ; передм. І. М. Дзюби. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013.

Стаття надійшла до редакції 7.07.2014 р.

UDC 929(477)«1840-1861»:070.447 Шевченко

Natalia Noskina,
Head of Sector VNLU

SHEVCHENKO. VIVO CRITICISM IN NEWSPAPER PERIODICALS (1840–1861)

The chronological frame for the published works is defined in between 1839 and 1861. The research is based on historical documents and publishings of newspapers of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky, which is represented by notes from the periodical issues of the central and regional press. Literary opinions of T. Shevchenko are viewed in context of literary-critical thought of the XIX century, the critic's creative co-thinkers and opponents are established.

К е у о р д с: Shevchenkoznavstvo, pre-revolutionary newspaper periodicals, ukrainian literature, poetry, biographistica.

УДК 929(477)«1840-1861»:070.447 Шевченко

Наталья Носкина,
зав. сектором НБУВ

Т. Г. ШЕВЧЕНКО. ПРИЖИЗНЕННАЯ КРИТИКА 1840–1861 ГГ. В ГАЗЕТНОЙ ПЕРИОДИКЕ

В статье освещены и проанализированы, опубликованные в газетной периодике 1839–1861 гг., прижизненные критические отклики и рецензии на поэтические и художественные произведения Т. Г. Шевченко.

К л ю ч е в ы е с л о в а: шевченковедение, газетная периодика, украинская литература, поэзия, биографистика.